

นวัตกรรมการพัฒนาาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการ
พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนฐานทุนทางสังคม สู่การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จ
และยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านไทรงาม ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

Innovation for Developing the Management Systems and Mechanism to
Strengthen the Communities in Developing Grassroots Economy Based on
Social Capital to Solve Poverty Problems Comprehensively and Sustainably: A
Case Study of Ban Sai Ngam, Na Siao Subdistrict, Mueang
District, Chaiyaphum Province

เกศสุดา โภคานิตย์ กีฬา หนุยศ และปานิสรา หาดขุนทด
Katesuda Phokanit, Keela Nooyot, and Panisara Hadkhuntod

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
Faculty of Political Science, Chaiyaphum Rajabhat University
E-mail: Kate_2523@windowslive.com

Received: January 4, 2024; Revised February 6, 2024; Accepted: February 10, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์ความยากจนเชิงพื้นที่ที่บ้านไทรงาม ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ 2) ศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาความยากจน 3) เพื่อให้เกิดนวัตกรรมการพัฒนาาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจน ตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้านไทรงาม กลุ่มวิสาหกิจ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลเสียว รวม 109 คน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประชาชนในชุมชนมีฐานะยากจนเกิดภาระหนี้สิน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ค่าครองชีพสูงขึ้น ต้นทุนในการประกอบอาชีพเกษตรที่สูงขึ้น มีที่ดินทำกินน้อย การเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ การศึกษา และสุขภาพ ปัญหาความยากจนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ปัญหาที่ชาวบ้านสามารถจัดการได้เอง ปัญหาที่ชาวบ้านไม่สามารถจัดการได้ และปัญหาที่ชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกช่วยกันบริหารจัดการไปพร้อม ๆ กัน

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมได้แก่ 1) ทุนมนุษย์ คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มสมาชิกกลุ่ม ประชาชนชาวบ้าน ที่มีองค์ความรู้ ความรอบรู้ ทักษะ ความชำนาญ ภูมิปัญญา ด้านเกษตร ด้านสมุนไพร ด้านดิน ด้านปุ๋ยอินทรีย์ 2) ทุนทางสังคม คือ คนในชุมชนมีวิถีชีวิตแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันรู้จักกันทุกหลังคาเรือน มีความสัมพันธ์กันแบบระบบเครือญาติ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความรักความสามัคคีแน่นแฟ้นเป็นปึกแผ่น และเป็นพลังหนุนเสริมในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชน 3) ทุนกายภาพ คือ โรงสีชุมชน กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งมีความเชื่อมโยงไปยังกลุ่มอาชีพภายในชุมชน เช่น กลุ่มสมุนไพร กลุ่มนาแปลงใหญ่ กลุ่มโคเนื้อ 4) ทุนธรรมชาติ คือ ลำห้วยบง ป่าชุมชน (ป่าสำแก) มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติตามฤดูกาล 5) ทุนทางเศรษฐกิจ คือ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรี กองทุนแม่ของแผ่นดิน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนเงินกระด้นเศรษฐกิจ และกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน และ 6) ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา คือ

ประเพณีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีกลมเกลียว และภูมิปัญญาความรู้ความเชี่ยวชาญในการรักษาด้วยสมุนไพร

3. นวัตกรรมระบบพัฒนาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและยั่งยืน คือ การนำทุนทางสังคมมาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาความยากจน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบตามกระบวนการพัฒนาคุณภาพ PDCA ประกอบด้วยกระบวนการวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงการดำเนินการอย่างเหมาะสมหรือการจัดทำมาตรฐานใหม่เป็นการยกระดับคุณภาพ (Act) ผ่านศักยภาพของชุมชน ด้านผู้นำ ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการปรับประยุกต์/การนำมาใช้ และด้านการประสานงานเครือข่ายความร่วมมือ โดยมีทุนทางสังคมเป็นฐาน

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม ระบบและกลไก ความยากจน ความเข้มแข็งของชุมชน

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the spatial poverty situations in Ban Sai Ngam, Na Siao Subdistrict, Mueang District, Chaiyaphum Province, 2) to study the community strengthening by using social capital as a base to solve the poverty problems, and 3) to obtain the innovation for developing the management systems and mechanism to strengthen the communities to solve the poverty problems. The samples were 109 participants: community leaders, residents living in Ban Sai Ngam, enterprises, and representatives from Sub District Administration Organizations. The research was conducted by using the qualitative research methodology.

The research findings were as follows.

1. The residents in the communities were poor and burdened with debts. The water sources for agriculture were insufficient for farming. The costs of living and farming increased. The arable lands were few. The access to government welfare, education, and health were difficult. The poverty problems could be divided into 3 types: the problems that the villagers could deal with, the problems that the villagers could not deal with, and the problems that the villagers and the external organizations joined and managed to solve the problems together.

2. The strengthening of the communities using social capital consisted of 1) human capital: community leaders, group leaders, group members, and folk philosophers, having knowledge, skills, expertise, and intellect in agriculture, herb, soil, and organic fertilizer, 2) social capital: people in communities having the ways of lives in mutually depending on each other and knowing each other every house, having relationship in the relative systematic pattern, trusting each other, loving and harmonizing stably, and being empowerment in driving various learning processes for community members, 3) physical capital: community rice mills and organic fertilizer production groups that linked to occupational groups in communities such as herbal groups, large-scale rice field groups, and beef cattle groups, 4) natural capital: Lam Huai Bong, a community forest (Sa Kae forest) with the land of 30 rai to be natural seasonal food sources, and 5) economic capital: village funds, saving groups for production, women's groups, the Mother of the Land Fund, Saccha Savings groups, and

saving groups for communities and 6) wisdom and cultural capital: cultures and traditions that made the residents in the communities harmonizing and knowledge, wisdom, and expertise in the herbal treatment.

3. The innovation for developing the management systems and mechanism to strengthen the communities in developing grassroots economy based on social capital to solve poverty problems comprehensively and sustainably was that the social capital was used to solve the poverty problems through the participatory processes in all of the operation steps related to each other and linked together systematically based on the quality development processes of PDCA consisting of the planning process (Plan), the operation based on planning (Do), checking (Check) and improving the operation to be appropriate or creating new standards to increase the quality levels (Act) through the community potential. In addition, the innovation based on the social capital also included the leaders, the learning processes, the management, the improvement of the use, and the participatory network cooperation.

Keywords: Social Capital, Systems and Mechanism, Poverty, Community Strength

บทนำ

ที่ผ่านมาประเทศไทยเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่สังคมโลกโดยใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะปัจจัยการผลิต ส่งผลให้สังคมเกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนยิ่งพัฒนาเหมือนยิ่งเพิ่มระยะห่างมากขึ้น เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความเหลื่อมล้ำ เนื่องจากมีคนจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการภาครัฐ และคนกลุ่มนี้ถูกมองว่าเป็น “คนจน” ไม่มีประสิทธิภาพทางมิติด้านเศรษฐกิจ จึงทำให้คุณภาพชีวิตไม่ดี ขาดการศึกษา ขาดโอกาสหรือสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐได้ อาทิ กลุ่มเกษตรกร คนจนในเมือง หรือชุมชนแออัด แรงงานนอกระบบ คนไร้ที่พึ่ง เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้พิการ เป็นต้น อย่างไรก็ตามปัญหาความยากจนเป็นปัญหาสำคัญของประเทศที่รัฐบาลให้ความสำคัญและติดตามอยู่เสมอ เพราะคนจนถือเป็นแก่นของความมั่นคงของรัฐและสังคม การใช้ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนนั้นสำคัญ ระบบคิด (Mindset) และวัฒนธรรมก็สำคัญจำเป็นต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับคนจน ผีกักกะให้เขา และทำให้เขาเห็นโอกาสใหม่ เพิ่มโอกาสเข้าสู่ระบบศึกษา รวมทั้งต้องสร้างและปลูกเร้าครอบครัวให้เป็นแกนในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยพื้นฐานของคนไทยเป็นคนเก่ง คนจนของไทยก็เป็น “คนจนที่ยิ่งใหญ่” ใช้หลักศาสนาและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.), 2564)

จากข้อมูลการวิเคราะห์ความยากจนและแนวโน้มความเหลื่อมล้ำประเทศไทยของธนาคารโลกรายงานความเหลื่อมล้ำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่าตัวเลขประชากรไทยยากจนโดยในปี พ.ศ. 2558 มีคนจน 7.2% ปี พ.ศ. 2561 มีคนจน 9.8% เพิ่มขึ้นกว่า 6.7 ล้านคน จาก 4.8 ล้านคน ทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อัตราความยากจนเพิ่มสูงขึ้นขนาดนี้ในช่วงหลังปี 2543 เป็นต้นมา หรือมีรายได้น้อยต่ำกว่า 2,763 บาทต่อเดือน หรือ 33,156 บาทต่อปี (ชนิษฐา คงรักเกียรติยศ, 2563) แม้ว่าที่ผ่านมารัฐบาลมีมาตรการและแนวทางช่วยเหลือประชาชนกลุ่มนี้มาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ค่าครองชีพ ที่อยู่อาศัย การเดินทาง และสาธารณสุขผ่านนโยบายและโครงการต่าง ๆ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและคนพิการ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และอื่น ๆ แต่ประชาชนก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืนได้ ตรงกันข้ามกลับรอความช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มีรายได้เฉลี่ยน้อยที่สุด แต่มีหนี้สินและความยากจนมากที่สุดทั้ง ๆ ที่เป็นภูมิภาคที่รวมเอาความเป็นที่สุดเอาไว้ คือ มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสามของประเทศ ประชากรมากที่สุด ปลูกข้าวมากที่สุด (วิศปัติย์ ชัยช่วย, 2560) ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เมื่อเว้นว่างจากภาคเกษตรบางกลุ่มจะเดินทางไปทำงานต่างจังหวัด จำเป็นต้องพึ่งภาระในการดูแลบุตรหลานไว้กับปู่ย่า ตา ยาย ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาครอบครัว และนำไปสู่ “ครอบครัวแห่งกลาง” ในปี พ.ศ. 2550-2551 จังหวัดชัยภูมิเป็นจังหวัดที่ติดอันดับ 1 ใน 10 ของจังหวัดที่ยากจนที่สุดในประเทศไทย โดยเฉพาะเกษตรกร ซึ่งมีรายได้จากสมาชิกทุกคนรวมกันเฉลี่ย 88,179.90 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 54,476.43 บาทต่อปี และมีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนจำนวน 85,724.57 บาท (สุริยะ หาญพิชัย และคณะ, 2562) และข้อมูลการจำแนกสถานะครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. ปี 2562 รายได้ต่ำกว่า 38,000 บาทต่อคนต่อปีของจังหวัดชัยภูมิมีจำนวนทั้งสิ้น 741 ครัวเรือน จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ารายได้และรายได้รวมทั้งหนี้สินไม่สมดุลกัน อีกทั้งยังไม่พบข้อมูลเงินออม อย่างไรก็ตามภายใต้ศักยภาพเชิงพื้นที่ควรบูรณาการกับทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างไรที่จะสอดคล้องกับแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืนในจังหวัดชัยภูมิ รวมทั้งการเฝ้าระวังไม่ให้ความยากจนกลับมาเกิดซ้ำอีก จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนฐานทุนทางสังคมสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและยั่งยืน โดยให้ภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในพื้นที่ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงศึกษาสถานการณ์ความยากจน ผ่านกิจกรรมกระบวนการเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและยั่งยืนของบ้านไทรงาม หมู่ที่ 3 ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสถานการณ์ความยากจนเชิงพื้นที่ที่บ้านไทรงาม ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
2. ศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาความยากจน
3. เพื่อให้เกิดนวัตกรรมระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ในการแก้ไขปัญหาความยากจน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรและตัวอย่าง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บ้านไทรงามจำนวน 70 คน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ จำนวน 30 คน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลนาเสียว หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน จำนวน 6 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 109 คน

ขั้นตอนการวิจัย

1. ศึกษาสถานการณ์ปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ที่บ้านไทรงาม ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นการจัดเวทีระดมความคิดกับผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนาเสียว ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาเสียว สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนาเสียว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนชาวบ้าน

ตัวแทนจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มอาชีพบ้านไทรงาม จำนวน 15 คน เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2566 ณ ศาลาประชาคม บ้านไทรงาม หมู่ 3 โดยการ Focus Group ระดมความคิดร่วมกันในประเด็นสภาพปัญหาต่าง ๆ ในครัวเรือนหรือชุมชน การประกอบอาชีพหลัก การประกอบอาชีพรอง รายจ่าย และการออมภายในครัวเรือน และนโยบาย วิธีการแก้ปัญหา การพัฒนาเศรษฐกิจ บทบาทของภาครัฐ เอกชนและท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบการวิเคราะห์ วิธี SWOT (SWOT Analysis) ใช้การบันทึกการสนทนากลุ่ม และการบันทึกเสียงวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น ที่ศึกษาแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนา

2. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาความยากจน ในขั้นตอนนี้จะเป็นการนำทุนทางสังคม ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ ทุนการเงิน ทุนภูมิปัญญา และวัฒนธรรมในการเสริมทักษะอาชีพต่าง ๆ โดยมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบและกลไกการจัดการ (PDCA) เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและทำการขยายผลออกไปยังครอบครัวหรือหมู่บ้านใกล้เคียง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกการประชุมกลุ่ม ระดมความคิดเห็น ผ่านวิธีการและกิจกรรมการเรียนรู้ และประชุมเชิงปฏิบัติการ ร่วมกับประชาชนในพื้นที่บ้านไทรงามหมู่ 3 จำนวน 2 ครั้ง เพื่อรับทราบถึงแนวทางแก้ไข ปัญหาความยากจน

3. เพื่อให้เกิดนวัตกรรมพัฒนาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและยั่งยืน เป็นการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนฐานทุนทางสังคมสู่การแก้ไขความยากจน โดยดำเนินการจัดกิจกรรมในรูปแบบเวที สาธารณะ เพื่อระดมความคิดเห็นทำการประชาพิจารณ์ ถกแถลง อภิปราย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จากการพัฒนา และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนาทุนทางสังคมสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมีผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาทักษะอาชีพ ผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม และกลุ่มผู้ที่อยู่ใต้เส้นความยากจน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เป็นการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกการประชุมกลุ่ม ระดมความคิดเห็น ผ่านวิธีการและกิจกรรมการจัดเวทีนำเสนอ และการประชาพิจารณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ เช่น เอกสารการประชุม รายงานการประชุม บทความ วารสาร หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ไขปัญหา ความยากจน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยวิธีการประชุมกลุ่มย่อย วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้และใช้แบบการวิเคราะห์วิธี SWOT (SWOT Analysis) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บ้านไทรงาม กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มอาชีพ ต่าง ๆ องค์การบริหารส่วนตำบลนาเสียว หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Research) เป็นการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ จากเอกสาร วารสาร และข้อมูลทางสถิติอื่น ๆ ที่ได้ทำการศึกษา และการถอดบทเรียนจากการจากการประชุม จัดทำเวที การทำประชาพิจารณ์ และการวิเคราะห์ SWOT เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลพร้อมทั้งถ่วงถ่วงเอาใจความ ที่สำคัญ เพื่อไปใช้ในการกล่าวอ้าง บรรยายความโดยคัดเลือกเอาถ้อยความที่กระชับชัดเจนและให้ความหมายตรง หรือใกล้เคียงประเด็นที่ต่อองการมากที่สุด

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง นวัตกรรมพัฒนาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนฐานทุนทางสังคม ผู้การแก้ไขปัญหาคือความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านไทรงาม ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีดังนี้

1. ผลการศึกษาสถานการณ์ความยากจนเชิงพื้นที่ บ้านไทรงาม ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จากการวิเคราะห์ SWOT Analysis จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและข้อจำกัด โดยพิจารณาจากสถานะแวดล้อมภายใน และสถานะแวดล้อมภายนอก พบว่า สถานะแวดล้อมภายในที่เป็นจุดแข็งของชุมชน คือ ประชาชนมีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว มีภูมิปัญญา ผลผลิตด้านการเกษตรมีคุณภาพและผลิตภัณฑ์ชุมชนสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ การรวมกลุ่มมีความเข้มแข็ง ให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชน มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ช่วยหล่อหลอมคนในชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันมีโบราณสถานเก่าแก่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ผู้นำมีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ในการทำงาน และผู้นำกลุ่มพร้อมเรียนรู้และพัฒนา จุดอ่อน คือ ชุมชนไม่มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ หรือลำห้วยที่เก็บกักน้ำที่เพียงพอต่อการเพาะปลูกโดยเฉพาะฤดูแล้ง ทำการเกษตรทำได้เพียงปีละครั้ง รายได้ไม่พอเพียงแก่ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ต้นทุนการผลิตต่อไร่สูง ประชาชนไม่มีอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มหลังเสร็จสิ้น ฤดูกาลเก็บเกี่ยว การประกอบอาชีพแบบไม่เป็นระบบ (ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างถูกวิธี ทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ไม่ดีพอ) เยาวชนไม่มีการรวมกลุ่มในลักษณะของกลุ่มอาชีพ และประชาชนส่วนใหญ่มีหนี้สินทั้งในและนอกระบบ

สถานะแวดล้อมภายนอกซึ่งวิเคราะห์จากโอกาสและข้อจำกัดที่เป็นโอกาสของชุมชน คือ มีกลุ่มอาชีพ ที่หลากหลาย มีโรงสีข้าวประชารัฐ มีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ใกล้ชุมชน มีเครือข่ายการพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน เส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบายผ่านไปยังแหล่งท่องเที่ยวและถนนสายหลักที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัด อุบลราชธานี คือ ปริมาณน้ำไม่เพียงพอและไม่เอื้อต่อการทำการเกษตร การสนับสนุนการประกอบอาชีพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จำกัด การสนับสนุนการประกอบอาชีพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จำกัด นโยบายการแก้ไขปัญหาคือความยากจนของรัฐไม่เอื้อต่อการบริหารงานภายในชุมชน ขาดการประชาสัมพันธ์กิจกรรม และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักแก่ภายนอก และสมาชิกกลุ่มบางคนยังขาดความรู้ความเข้าใจการพัฒนาและการดำเนินงานของกลุ่ม

สภาพปัญหา สาเหตุ และความต้องการแก้ไขปัญหาคือความยากจนของคนในชุมชน คือ ประชาชนในชุมชน มีฐานะยากจนและเกิดภาระหนี้สิน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี ค่าครองชีพ สูงขึ้น ต้นทุนในการประกอบอาชีพเกษตรที่สูงขึ้น มีที่ดินทำกินน้อย การเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ การศึกษา สุขภาพ และองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งปัญหาคือความยากจนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ปัญหาชาวบ้านสามารถจัดการได้เอง ปัญหาที่ชาวบ้านไม่สามารถจัดการได้ และปัญหาที่ชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกช่วยกันบริหารจัดการไปพร้อม ๆ กัน

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาคือความยากจน พบว่า ทุนมนุษย์ ที่เกื้อหนุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาแก้ไขปัญหาคือความยากจนของชุมชน คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีองค์ความรู้ ความรอบรู้ ทักษะ ความชำนาญ ภูมิปัญญา ด้านเกษตร ด้านสมุนไพร ด้านดิน ด้านปศุสัตว์ เป็นต้น ทุนทางสังคม ที่เกื้อหนุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาแก้ไขปัญหาคือความยากจนของชุมชน คือ คนในชุมชนมีวิถีชีวิตแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันรู้จักกันทุกหลังคาเรือน มีความสัมพันธ์กันแบบระบบเครือญาติ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความรักความสามัคคีแน่นแฟ้นเป็นปึกแผ่น และเป็นพลังหนุนเสริมในการขับเคลื่อน กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชน ที่สำคัญการบริหารจัดการภายในชุมชนมีความโปร่งใสคนในชุมชน สามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา

ทุนกายภาพ ที่เกื้อหนุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสนับสนุนการผลิตสินค้าหรือบริการ ทำให้สามารถสร้างรายได้และส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้คนในชุมชนสามารถมีอาชีพ และช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม และเป็นการส่งเสริมความยั่งยืนได้ คือ โรงสีชุมชน กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งมีความเชื่อมโยงไปยังกลุ่มอาชีพภายในชุมชน เช่น กลุ่มสมุนไพร กลุ่มนาแปลงใหญ่ กลุ่มโคเนื้อ เป็นต้น หากมีการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมจะช่วยสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจได้

ทุนธรรมชาติที่เกื้อหนุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน คือ ลำห้วยบงป่าชุมชน (ป่าสำแก) มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติตามฤดูกาล เช่น เหิน อีลอก ไข่มดแดง ผักหวาน หน่อไม้ เป็นต้น

ทุนทางเศรษฐกิจหรือทุนการเงินที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน ได้มีการรวมกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจสร้างแหล่งเงินทุนให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรี กองทุนแม่ของแผ่นดิน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนเงินกระตุ้นเศรษฐกิจ และกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน เป็นต้น

ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน คือ ประเพณีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีกลมเกลียว และภูมิปัญญาความรู้ความเชี่ยวชาญในการรักษาด้วยสมุนไพร

ระบบและกลไกการจัดการที่ชุมชนนำมาใช้ในการปรับปรุงการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน โดยทุนทางสังคมเป็นฐานและทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คือ ระบบการจัดการ (PDCA) ที่มีคุณภาพ 4 ขั้นตอน ด้านการวางแผน (Planning) เริ่มจากการร่วมคิดวิเคราะห์การประกอบอาชีพในปัจจุบันของคนในชุมชนซึ่งคนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านไทรงามประกอบอาชีพเกษตรกรรม และพืชที่เพาะปลูกจะปลูกพืชเชิงเดี่ยวผลผลิตต่ำจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทำและมีผลเสียกับสุขภาพ สัตว์เลี้ยง และสภาพแวดล้อมเพื่อให้ออกจากจุดนี้ให้ได้และไม่เสี่ยงต่อการใช้สารเคมี เริ่มดำเนินการ (Do) เข้าร่วมโครงการและดำเนินการตามที่หน่วยงานเกษตรอำเภอแนะนำ ซึ่งสำนักงานเกษตรอำเภอมิ่งบรประมาณสนับสนุนการปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะแก่การเพาะปลูก (Check) โดยการกำกับดูแลวิธีการปลูก การเก็บเกี่ยว และการส่งขาย เมื่อได้ลงมือปฏิบัติจริงจึงได้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นโดยวิธีการค้นหาด้วยตัวเอง ปรึกษาเรียนรู้จากเครือข่าย และขอคำปรึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Act) พัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ภาคีเครือข่ายในการพัฒนาและจัดการทุนทางสังคมที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนซึ่งมีภาคีเครือข่ายทั้งภายใน และภายนอกชุมชนเข้ามาช่วยพัฒนาพื้นที่หลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพราะการพัฒนาเป็นเรื่องที่ทุกคนทั้งในชุมชนและนอกชุมชนจะต้องร่วมกันสร้างและเป็นแนวร่วมในการพัฒนาการดำเนินงานการพัฒนากลุ่มอาชีพด้วยความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ได้แก่ การพัฒนากลุ่มสมุนไพร ซึ่งได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนในรูปแบบของพี่เลี้ยงในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากโดยมีทุนทางสังคมเป็นฐานซึ่งมีวิทยากรจากสำนักงานสภาเกษตรจังหวัดและกลุ่มสมุนไพรชัยภูมิ กลุ่มเลี้ยงโคภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเริ่มต้นจากการที่สมาชิกในกลุ่มมีแนวคิดเกี่ยวกับโครงการปรับพื้นที่ไม่เหมาะสมมาเลี้ยงสัตว์ โดยสมาชิกในกลุ่มร่วมกันระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ และสังเคราะห์ในการเขียนโครงการเพื่อขอยืมเงินทุนสนับสนุนจากกรมปศุสัตว์จังหวัด ซึ่งกรมปศุสัตว์เป็นที่เลี้ยงและเข้ามาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงโค กลุ่มโรงสีข้าวชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย เริ่มตั้งแต่การจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชน ด้วยความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มที่เล็งเห็นความสำคัญ และความจำเป็นรวมทั้งการต่อยอดของโรงสีข้าวโดยนำกลบซึ่งเป็นส่วนผสมในการทำปุ๋ยอินทรีย์ และการผลิตและแปรรูปข้าวอินทรีย์

โดยมีหน่วยงานพาณิชย์จังหวัดเข้ามาให้คำแนะนำในการแปรรูปข้าวสารอินทรีย์ และกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์การพัฒนา กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์บ้านไทรงามภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งภายใน และภายนอกชุมชน เริ่มต้นจากแนวคิด เรื่องต้นทุนในการทำเกษตรที่สูงขึ้นมากในทุกปี ชุมชนจึงเกิดแนวคิดในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง โดยมีหมอดินเข้ามา ร่วมระดมความคิดเห็นกับชุมชน ผู้นำชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและมีการจัดกระบวนการผลิต แบบครบวงจรและยังเชื่อมโยงไปยังกลุ่มอาชีพอื่น เช่น กลุ่มสมุนไพร กลุ่มปลูกข้าวอินทรีย์ กลุ่มเลี้ยงโค ทั้ง 4 กลุ่ม ตามที่กล่าวมานั้นหากได้เกิดการบูรณาการที่เข้มแข็งจะสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนบ้านไทรงามในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้

3. นวัตกรรมพัฒนาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ไขปัญหา ความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและยั่งยืน คือ นวัตกรรมพัฒนาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชนด้วยการนำทุนทางสังคมมาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาความยากจน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยมี ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยกระบวนการวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การตรวจสอบ (Check) และ การปรับปรุงการดำเนินการอย่างเหมาะสมหรือ การจัดทำมาตรฐานใหม่เป็นการยกระดับคุณภาพ (Act) ผ่านศักยภาพของชุมชนด้านผู้นำ (Leader) ด้านกระบวนการ เรียนรู้ (Learning) ด้านการบริหารจัดการ (Management) ด้านการปรับประยุกต์/การนำมาใช้ (Apply) และด้านการ ประสานงานเครือข่ายความร่วมมือ (Networking) โดยมีทุนทางสังคมเป็นฐาน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง นวัตกรรมพัฒนาระบบและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการ พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนฐานทุนทางสังคม สู่การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านไทรงาม ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสถานการณ์ความยากจนเชิงพื้นที่ บ้านไทรงาม ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จากการวิเคราะห์ SWOT Analysis จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและข้อจำกัด โดยพิจารณาจากสภาวะแวดล้อมภายใน และสภาวะแวดล้อมภายนอก พบว่า สภาวะแวดล้อมภายในที่เป็นจุดแข็งของชุมชน คือ ประชาชนมีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว มีภูมิปัญญา ผลผลิตด้านการเกษตรมีคุณภาพและผลิตภัณฑ์ชุมชนสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ การรวมกลุ่มมีความเข้มแข็ง ให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชน มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ช่วยเหลือหลอมคนในชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันมีโบราณสถานเก่าแก่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ผู้นำมีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ในการทำงาน และผู้นำกลุ่มพร้อมเรียนรู้และพัฒนา จุดอ่อน คือ ชุมชนไม่มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ หรือลำห้วยที่เก็บกักน้ำที่เพียงพอต่อการเพาะปลูกโดยเฉพาะฤดูแล้ง ทำการเกษตรทำได้เพียงปีละครั้ง รายได้ไม่พอ เพียงแก่ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ต้นทุนการผลิตต่อไร่สูง ประชาชนไม่มีอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มหลังเสร็จสิ้น สุดฤดูการเก็บเกี่ยว การประกอบอาชีพแบบไม่เป็นระบบ (ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างถูกวิธี) ทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ไม่ดีพอ) เยาวชนไม่มีการรวมกลุ่มในลักษณะของกลุ่มอาชีพ และประชาชนส่วนใหญ่มีหนี้สินทั้งในและนอกระบบ ซึ่งสอดคล้องกับวิชชูด้า วงศ์พานิชย์ (2561) ได้ศึกษาการถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า จุดแข็งของชุมชนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีผู้นำกลุ่ม/ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการประกอบอาชีพอิสระที่หลากหลาย เป็นแหล่งเศรษฐกิจชุมชนมีทั้งธุรกิจของชุมชนและธุรกิจที่เป็นของเอกชน สมาชิกกลุ่มมีความสามารถ มีการคมนาคมที่สะดวกสบาย และสภาพชุมชนปรับเปลี่ยนเป็นจากชุมชนเกษตรกรรม เป็นชุมชนเมืองที่ได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้น ส่วนจุดอ่อน สภาพชุมชนถูกปรับเปลี่ยนทำให้สังคมมีความหลากหลาย อบายมุขเพิ่มมากขึ้น ขาดแหล่งทำกิน และแหล่งเงินทุน ส่วนใหญ่มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ ระดับการศึกษา

ค่อนข้างต่ำ มีอาชีพและรายได้ที่ไม่แน่นอน ขาดอำนาจในการต่อรอง ยังไม่เข้าถึงสวัสดิการของรัฐ ความมั่นคงในอาชีพ และถูกสภาพแวดล้อมชักจูงได้ง่าย

สำหรับสภาวะแวดล้อมภายนอกได้วิเคราะห์จากโอกาสและข้อจำกัดที่เป็นโอกาสของชุมชน คือ มีกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย มีโรงสีข้าวประชารัฐ มีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ใกล้ชุมชน มีเครือข่ายการพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน เส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบายผ่านไปยังแหล่งท่องเที่ยวและถนนสายหลักที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัด อุปสรรค คือ ปริมาณน้ำไม่เพียงพอและไม่เอื้อต่อการทำการเกษตร การสนับสนุนการประกอบอาชีพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จำกัด การสนับสนุนการประกอบอาชีพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จำกัด นโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนของรัฐไม่เอื้อต่อการบริหารงานภายในชุมชนขาดการประชาสัมพันธ์กิจกรรม และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักแก่ภายนอก และสมาชิกกลุ่มบางคนยังขาดความรู้ความเข้าใจการพัฒนาและการดำเนินงานของกลุ่ม

สภาพปัญหา สาเหตุ และความต้องการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชุมชน คือ ประชาชนในชุมชนมีฐานะยากจนและเกิดภาระหนี้สิน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี ค่าครองชีพสูงขึ้น ต้นทุนในการประกอบอาชีพเกษตรที่สูงขึ้น มีที่ดินทำกินน้อย การเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ การศึกษา สุขภาพ และองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งปัญหาความยากจนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ปัญหาที่ชาวบ้านสามารถจัดการได้เอง ปัญหาที่ชาวบ้านไม่สามารถจัดการได้ และปัญหาที่ชาวบ้านและหน่วยงานภายนอก ร่วมกันบริหารจัดการไปพร้อม ๆ กัน สอดคล้องกับสุริยะ หาญพิชัย และคณะ (2562) ได้ศึกษายุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า สาเหตุความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร ไม่ได้มาจากสาเหตุเดียว แต่มีหลายสาเหตุผสมผสานกันไป ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพ จำนวนสมาชิกที่พึ่งพิง ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ เขตการปกครอง การคมนาคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ขนาดที่ดินการเกษตร รูปแบบการเกษตร แหล่งน้ำการเกษตร ปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ทักษะคิดต่อการทำงาน การชอบความทันสมัย การยอมรับเทคโนโลยี การชอบการเปลี่ยนแปลง และทัศนคติต่อการกู้ยืม และสอดคล้องกับชนพล สราญจิตร (2558) ได้ศึกษาปัญหาความยากจนในสังคมไทย พบว่า ปัญหาและสาเหตุของความยากจนมาจากสาเหตุจากปัจจัยภายในตัวบุคคล คือ ปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตขาดที่ดินทำกิน รวมถึงต้นทุนการผลิตอื่น ๆ ที่มีราคาแพงทำให้เกิดภาระหนี้สินตามมา การขาดความรู้และความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ไม่สามารถที่จะหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งความยากจน การบริโภคนิยมที่ทำให้เกิดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในการดำเนินชีวิต และปัญหาด้านสุขภาพอนามัยที่ส่งผลให้มีภาระค่าใช้จ่าย สาเหตุจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคล คือ เกิดจากการกระจายอำนาจทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกันการบริหารงานทางการเมืองที่ไม่ตอบสนองต่อการแก้ปัญหาความยากจนแก่ประชาชน ความล่าช้า ด้อยประสิทธิภาพ โครงสร้างภาษีอากรที่ไม่เป็นธรรม และการจัดงบประมาณที่เหลื่อมล้ำ และเกิดจากการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเป็นการแก้ปัญหาความยากจนของประเทศแต่นโยบายต่าง ๆ กลับส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาความยากจน พบว่า ทุนมนุษย์ ที่เกื้อหนุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนบ้านไทรงาม คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม ประชาชนชาวบ้าน ที่มีองค์ความรู้ ความรอบรู้ ทักษะ ความชำนาญ ภูมิปัญญา ด้านเกษตร ด้านสมุนไพร ด้านดิน ด้านปศุอินทรีย์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับวันชัย ธรรมสังการ (2565) ได้ศึกษาทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเอง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น พบว่า ทุนมนุษย์ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพและโครงสร้างทางสังคม เช่น ประชาชนชาวบ้าน ด้านเกษตรกรรม ด้านพิธีกรรมทางศาสนา/ประเพณี ด้านหัตถกรรม ด้านสุขภาพ ด้านนครกรรม ด้านศิลปกรรม เป็นต้น ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรศาสนา ผู้นำองค์กรภาครัฐ ผู้นำองค์กรเอกชน ผู้นำองค์กรชุมชน และแรงงานในชุมชน และยังสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2540) กล่าวว่าตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์เป็นสิ่งที่บ่งบอกความเข้มแข็งของชุมชน

คือ การเจริญเติบโตในเชิงปริมาณและคุณภาพของชุมชนนั้นคือ มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น และมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่ ๆ เข้ามารับช่วงภาระงาน ส่วนมิติเชิงคุณภาพได้จากความรู้ความสามารถและทักษะ รวมทั้งความคิด และพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ อีกทั้งผู้นำอาจดูได้จากความสามารถและการประสานประโยชน์ สิ่งสำคัญคือพลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้นและทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวาและมีความต่อเนื่อง ซึ่งการสร้างควมไว้วางใจระหว่างผู้นำชุมชนและสมาชิกของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จของการพัฒนาและยังสอดคล้องกับประมวลวาระที่ (2541) กล่าวว่าผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิกให้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน เป็นผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่าง ๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

ทุนทางสังคม ที่เกื้อหนุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน คือ คนในชุมชน มีวิถีชีวิตแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันรู้จักกันทุกหลังคาเรือน มีความสัมพันธ์กันแบบระบบเครือญาติ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความรักความสามัคคีแน่นแฟ้นเป็นปึกแผ่น และเป็นพลังหนุนเสริมในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชน ที่สำคัญการบริหารจัดการภายในชุมชนมีความโปร่งใสคนในชุมชนสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2559) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจฐานรากเข้มแข็งยั่งยืนชุมชนมีระบบการบริหารจัดการทุนทางสังคม มีระบบการอยู่ร่วมกัน หรือเคารพกติกา จาริตประเพณี ในการอยู่ร่วมกัน ระบบสวัสดิการการดูแลซึ่งกันและกันและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสังคมใหญ่อย่างสร้างสรรค์ และเกื้อกูล มีคุณธรรม จริยธรรม ในการทำกิจกรรม การประกอบกิจการ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม และสอดคล้องกับมดา จันทรสม (2564) ได้ถอดบทเรียนทุนทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน คือการสร้างความร่วมมือและประสานความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชนและสมาชิกของชุมชน ระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง และระหว่างชุมชนและชุมชนอื่นหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน เป็นส่วนที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของการพัฒนาชุมชน เพราะเป็นการประสานทรัพยากรเพื่อการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพ เกิดผลสัมฤทธิ์ตามที่คาดหวังได้ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากร นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพระปลัดประพจน์ สุภาโต และคณะ. (2563) ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมมีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาที่ยั่งยืนหากมีการจัดการทุนทางสังคมหากนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ย่อมมีส่วนช่วยให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

ทุนกายภาพ ที่เกื้อหนุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสนับสนุนการผลิตสินค้าหรือบริการ ทำให้สามารถสร้างรายได้และส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้คนในชุมชนสามารถมีอาชีพ และช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม และเป็นการส่งเสริมความยั่งยืนได้ คือ โรงสีชุมชน กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งมีความเชื่อมโยงไปยังกลุ่มอาชีพภายในชุมชน เช่น กลุ่มสมุนไพร กลุ่มนาแปลงใหญ่ กลุ่มโคเนื้อ เป็นต้น หากมีการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมจะช่วยสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจได้ ซึ่งสอดคล้องกับวันชัย ธรรมสังการ (2565) ได้ศึกษาทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเอง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น พบว่า ทุนกายภาพซึ่งเป็นทุนชุมชนท้องถิ่นได้ร่วมสร้างเพื่อตอบสนองความต้องการและการจัดการแก้ไขปัญหาขั้นพื้นฐานอันเป็นการเสริมสร้างระบบสวัสดิการบนพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

ทุนธรรมชาติที่เกื้อหนุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน คือ ลำห้วยบงป่าชุมชน (ป่าสำแก) มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติตามฤดูกาล เช่น เหิน อีลอก ไข่มดแดง ผักหวาน หน่อไม้ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับมาลี ศรีพรหม และคณะ (2565) ได้ศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในจังหวัดสกลนคร พบว่า ทุนทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนที่สัมพันธ์กับการใช้ที่สาธารณะในการดำรงชีพหรือหารายได้ เช่น หาดของป่า จับปลา โดยพื้นที่แถบภูเขาการหาของป่าเป็นการสร้างรายได้ตามฤดูกาล

ทุนทางเศรษฐกิจหรือทุนการเงินที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน ได้มีการรวมกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจสร้างแหล่งเงินทุนให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต กลุ่มสตรี กองทุนแม่ของแผ่นดิน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนเงินกระตุ้นเศรษฐกิจ และกลุ่มออมทรัพย์ ของชุมชน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับวันชัย ธรรมสัจการ (2565) ได้ศึกษาทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเอง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น พบว่า ทุนทางเศรษฐกิจหรือทุนการเงินเป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างแหล่งเงินทุน และการประกอบอาชีพเสริมมากมาย เช่น กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ กลุ่มผู้ปลูกส้มโชกุน กลุ่มปลูกตะไคร้ กลุ่มปักผ้า กลุ่มผสมสตรี กลุ่มของชำร่วย กลุ่ม SML เพื่อชุมชน กลุ่มสตรีสร้างสุข กลุ่มออมทรัพย์ และ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งทุนการเงินชุมชน ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนในทุกมิติ

ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน คือ ประเพณีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีกลมเกลียว และภูมิปัญญาความรู้ความเชี่ยวชาญ ในการรักษาด้วยสมุนไพรสอดคล้องกับขวัญภา สุขคร และคณะ (2562) ได้ศึกษากระบวนการสร้างคุณค่าจากทุนทางสังคมวัฒนธรรมสู่การพัฒนาความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน ตำบลผาปัง อำเภอมะพริก จังหวัดลำปาง พบว่า ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งที่นำไปสู่กระบวนการสร้างคุณค่าในการพัฒนาชุมชนร่วมกันโดยใช้กระบวนการปลูกจิตสำนึกและพลังบวกของคนในชุมชนในการขับเคลื่อนและการถ่ายทอดวิถีคิดและวิถีวัฒนธรรมของชุมชน แก่คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยนวัตกรรมความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือหรือกลไก ในการเชื่อมโยง ความคิด ความแตกต่าง และความร่วมมือของคนในชุมชน และยังสอดคล้องกับณัฐชา ผิวเงิน (2554) ได้ศึกษาบทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาข้าว ตำบลปลาข้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ พบว่า วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดบรรทัดฐานทางสังคม ก่อให้เกิดแบบแผนและแนวทาง ในการปฏิบัติของคนในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและสร้างความรัก ความสามัคคีและความผูกพันของคนในชุมชนให้เหนียวแน่น มีความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลและแบ่งปัน

ระบบและกลไกการจัดการที่ชุมชนบ้านไทรงามนำมาใช้ในการปรับปรุงการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ของชุมชนโดยทุนทางสังคมเป็นฐานและทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คือ ระบบการจัดการ (PDCA) ที่มีคุณภาพ 4 ขั้นตอน ด้านการวางแผน (Planning) เริ่มจากการร่วมคิดวิเคราะห์การประกอบอาชีพในปัจจุบันของคนในชุมชน ซึ่งคนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านไทรงามประกอบอาชีพเกษตรกรรม และพืชที่เพาะปลูกจะปลูกพืชเชิงเดี่ยวผลผลิตต่ำจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทำและมีผลเสียกับสุขภาพ สัตว์เลี้ยง และสภาพแวดล้อมเพื่อให้ออกจากจุดนี้ให้ได้ และไม่เสี่ยงต่อการใช้สารเคมี เริ่มดำเนินการ (Do) เข้าร่วมโครงการและดำเนินการตามที่หน่วยงานเกษตรอำเภอ แนะนำซึ่งสำนักงานเกษตรอำเภอมิ่งบประมาณสนับสนุนการปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะแก่การเพาะปลูก (Check) โดยการกำกับดูแลวิธีการปลูก การเก็บเกี่ยว และการส่งขาย ได้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์ ปรับปรุงแก้ไข ให้ดีขึ้นโดยวิธีการค้นหาด้วยตัวเอง ปรึกษาเรียนรู้จากเครือข่ายและขอคำปรึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Act) พัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ภาคีเครือข่ายในการพัฒนาและจัดการทุนทางสังคมที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ความยากจนของชุมชนบ้านไทรงามซึ่งมีภาคีเครือข่ายทั้งภายใน และภายนอกชุมชนเข้ามาช่วยพัฒนาพื้นที่ หลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพราะการพัฒนาเป็นเรื่องที่ทุกคนทั้งในชุมชน และนอกชุมชนจะต้องร่วมกันสร้างและเป็นแนวร่วมในการพัฒนาการดำเนินงานการพัฒนาชุมชนด้วยความร่วมมือ กับภาคีเครือข่ายทั้งภายใน และภายนอกชุมชน ได้แก่ การพัฒนากลุ่มสมุนไพร ซึ่งได้รับความร่วมมือจากเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกชุมชนในรูปแบบของพี่เลี้ยงในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยมีทุนทางสังคมเป็นฐาน ซึ่งมีวิทยากรจากสำนักงานสภาเกษตรจังหวัดและกลุ่มสมุนไพรชัยภูมิ กลุ่มเลี้ยงโค ภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเริ่มต้นจากการที่สมาชิกในกลุ่มมีแนวคิดเกี่ยวกับโครงการปรับปรุงพื้นที่ไม่เหมาะสม

มาเลี้ยงสัตว์ โดยสมาชิกในกลุ่มร่วมกันระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ และสังเคราะห์ในการเขียนโครงการเพื่อขอยืมเงินทุนสนับสนุนจากกรมปศุสัตว์จังหวัด ซึ่งกรมปศุสัตว์เป็นที่เลี้ยงและเข้ามาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงโค กลุ่มโรงสีข้าวชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย เริ่มตั้งแต่การจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชน ด้วยความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มที่เล็งเห็นความสำคัญ และความจำเป็น รวมทั้งการต่อยอดของโรงสีข้าวโดยนำกลบซึ่งเป็นส่วนผสมในการทำปุ๋ยอินทรีย์ และการผลิตและแปรรูปข้าวอินทรีย์ โดยมีหน่วยงานพาณิชย์จังหวัดเข้ามาให้คำแนะนำในการแปรรูปข้าวสารอินทรีย์ และกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์การพัฒนาปุ๋ยอินทรีย์บ้านไทรงามภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งภายใน และภายนอกชุมชน เริ่มต้นจากแนวคิดเรื่องต้นทุนในการทำเกษตรที่สูงขึ้นมากในทุกปี ชุมชนจึงเกิดแนวคิดในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง โดยมีหมอดินเข้ามาร่วมระดมความคิดเห็นกับชุมชน ผู้นำชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและมีการจัดกระบวนการผลิตแบบครบวงจรและยังเชื่อมโยงไปยังกลุ่มอาชีพอื่น เช่น กลุ่มสมุนไพร กลุ่มปลูกข้าวอินทรีย์ กลุ่มเลี้ยงโค ทั้ง 4 กลุ่มตามที่กล่าวมานั้นหากได้เกิดการบูรณาการที่เข้มแข็งจะสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนบ้านไทรงามในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้สอดคล้องกับปีฉลู พงศศักราช (2559) ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมกับข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้หล่อหลอมสั่งสมขึ้นมาเกิดเป็นบรรทัดฐานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอื่น ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นทุนขั้นพื้นฐานของสังคมที่ช่วยเชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืน กล่าวได้ว่าทุนทางสังคมเป็นทรัพย์สินสาธารณะที่มีค่าก่อให้เกิดประโยชน์เพิ่มพูนแก่ชุมชนท้องถิ่น กลไกการให้ชุมชนใช้ทุนทางสังคมที่ลงตัวและเป็นการบูรณาการทางความรู้ความคิดกับทุนสังคมนั้น ๆ โดยใช้หลักกลไกประชารัฐที่ดีมาเป็นกลไกในการบริหารและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้สามารถมีความเข้มแข็งและยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น คือ การยึดหลักกลไกประชารัฐที่ดีมาเป็นแนวทางในการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนประชาชน และการแสวงหาความร่วมมือในรูปแบบของเครือข่ายใหม่ และการรักษาเครือข่ายเดิม ให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามหลักการกลไกประชารัฐที่ดีนั้น ท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญต่อการวิเคราะห์ว่าอะไรคือทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นตนเอง และเรียนรู้ในการใช้ทุนทางสังคมเป็นต้นทุนที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสู่ความยั่งยืน

3. นวัตกรรมการพัฒนากระบวนและกลไกการจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและยั่งยืน คือ การนำทุนทางสังคมมาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาความยากจน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยกระบวนการวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การตรวจสอบ (Check) และ การปรับปรุงการดำเนินการอย่างเหมาะสมหรือการจัดทำมาตรฐานใหม่เป็นการยกระดับคุณภาพ (Act) ผ่านศักยภาพของชุมชน

ด้านผู้นำ (Leader) เป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนที่ยาวไกล และยั่งยืน กล้าคิด กล้านำ กล้าตัดสินใจและเด็ดขาด โดยนำปัญหาที่เกิดขึ้นหรือทรัพยากรที่มีในชุมชนมาระดมความคิดเห็นเพื่อวางแผนหาทางออกร่วมกัน ดำเนินการตามแผนที่ได้กำหนดเอาไว้ มีการสำรวจสภาพแวดล้อมและความเป็นไปของชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรม ตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งส่วนมากคนในชุมชนจะช่วยกันตรวจสอบ ในรูปแบบของคณะกรรมการ หรือองค์กรต่าง ๆ อย่างไรก็ตามหากมีประเด็นใดที่คลุมเครือหรือไม่ชัดเจน ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ชี้ขาดโดยยึดหลักคุณธรรม หากพบว่ามีจุดที่จะต้องแก้ไข หรือปรับปรุงเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ผู้นำจะประชาสัมพันธ์เพื่อให้สมาชิกกลุ่ม และชุมชนทราบ และดำเนินการโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ด้านกระบวนการเรียนรู้ (Learning) ของคนในชุมชนมีศักยภาพในกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากสิ่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียนการค้นคว้า หรือประสบการณ์ เข้าร่วมอบรมในโครงการต่าง ๆ ของหน่วยงานภายใน

และหน่วยงานภายนอก แล้วนำองค์ความรู้ที่ได้จากการอบรมมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกกลุ่มอาชีพในชุมชน เช่น การแปรรูปสมุนไพร ตัวแทนของชุมชนที่ได้รับการอบรมจะเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้รับในรูปแบบการเสวนา การเปิดเวทีสาธารณะ เวทีประชาคม การประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุมสัมมนา การศึกษาดูงาน ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่มีความเหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม

ด้านการบริหารจัดการ (Management) เป็นความรู้ที่สามารถถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล กลุ่มคน และระหว่างหน่วยงาน เพื่อทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น การระดมสมาชิกในชุมชน การระดมทุน การกำหนดกฎเกณฑ์กติกาในการจัดการทั้งภายในชุมชนเอง และภายนอกชุมชน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มภายนอก

ด้านการปรับประยุกต์/การนำมาใช้ (Apply) ในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกเหนือจากรายได้หลัก เป็นการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนโดยเฉพาะทุนทางสังคม การปรับประยุกต์ หรือการนำมาใช้ของชุมชนบ้านไทรงามได้ปรับเปลี่ยนการปลูกพืชที่ต้องใช้น้ำในปริมาณมากมาเป็นการใช้น้ำในปริมาณที่น้อยลงกว่า แต่ได้ผลผลิตที่ใกล้เคียง และมีการรวมกลุ่มปลูกพืชสมุนไพรในพื้นที่เดียวกัน แต่ปลูกพืชต่างชนิด มีการปรับประยุกต์ในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เนื่องจากได้ผลผลิตมากกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี และมีความปลอดภัยทั้งคน พืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม

ด้านการประสานงานเครือข่ายความร่วมมือ (Networking) การเสริมสร้างอาชีพหรือการนำทุนทางสังคมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนนั้นจะใช้เวลาที่เดิมที่มี หรือภูมิปัญญาที่เกิดจากการสั่งสมมาตลอดชีวิตแล้วยังต้องใช้องค์ความรู้ใหม่ ๆ อีกทั้งภายใต้สถานการณ์และสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปโดยไม่หยุดนิ่ง จำเป็นต้องมีการปรับตัวและการนำความรู้จากภาคส่วนต่าง ๆ มาปรับใช้ การนำองค์ความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะถือเป็นการสร้างแนวร่วมในการดำเนินงานในรูปของเครือข่ายให้กว้างขวางยิ่งขึ้น การมีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งจึงเป็นแนวทางในการเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในด้านการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน และการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา เพื่อลดข้อขัดแย้งในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้การดำเนินกิจกรรมนั้นเกิดผลสำเร็จ

ผลของการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับอุทัย บุญประเสริฐ (2545) ได้เสนอว่าวงจรเดมมิ่ง PDCA เดมมิ่ง (Demingin Mycoted, 2004) คือ แนวความคิดในการแก้ปัญหาและการพัฒนากระบวนการอย่างต่อเนื่อง (Plan) คือ การวางแผนที่จะครอบคลุมในเรื่องการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการ แก้ไขปัญหา และจัดทำแผนการดำเนินงานในกิจกรรม (Do) การลงมือปฏิบัติ หลังจากจบจากการวางแผนแล้วเริ่มเข้าสู่ขั้นตอนการปฏิบัติงานหรือดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่วางไว้ และควรนำไปปฏิบัติเพื่อให้มั่นใจว่ามีการปฏิบัติตามแผนที่วางเอาไว้อย่างมีประสิทธิภาพ (Check) คือ การตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน เมื่อทำการตรวจสอบผลการดำเนินงาน ตามแผน เพื่อให้สามารถเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นและรีบดำเนินการแก้ไขจนได้รับกระบวนการหรือวิธีการปฏิบัติงานที่สามารถกำหนดเป็นมาตรฐาน และ (Act) คือ การปฏิบัติตามผลการตรวจสอบ หรือแก้ไขปัญหา การปฏิบัติการใด ๆ ที่เหมาะสมตามผลลัพธ์ที่ได้จากขั้นตอนการตรวจสอบ หากผลลัพธ์ไม่เป็นไปตามเป้าหมายจะต้องทำการปรับปรุงแก้ไข และยังคงสอดคล้องกับธีระชัย โสมเกษตรินทร์ (2550) ได้กล่าวถึงหลักการบริหารตามกระบวนการพัฒนาคุณภาพวงจร PDCA มี 4 ขั้นตอน คือ การวางแผนจะช่วยพัฒนาความคิดต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมาในรายละเอียดให้พร้อมในการเริ่มต้นลงมือปฏิบัติ การลงมือดำเนินกิจกรรมตามแผนซึ่งจะเป็นการพัฒนาขีดความสามารถของผู้ร่วมงาน การตรวจสอบทำให้รับรู้สถานการณ์ของงานที่เป็นอยู่เปรียบเทียบกับสิ่งที่วางแผน และการแก้ปัญหาคือการตรวจสอบหากพบว่ามีข้อบกพร่องขึ้นทำให้งานที่ได้ไม่ตรงตามเป้าหมาย หรือผลงานไม่ได้มาตรฐาน ให้ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาตามลักษณะปัญหาที่ค้นพบ ซึ่งการหมุนวงล้อเดมมิ่ง (PDCA) อย่างต่อเนื่องจะทำให้การบริหารงานบรรลุ เป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ (Deming in Mycoated, 2004)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนจะต้องขับเคลื่อนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบตามกระบวนการพัฒนาคุณภาพ PDCA ประกอบด้วยกระบวนการวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงการดำเนินการอย่างเหมาะสมหรือการจัดทำมาตรฐานใหม่เป็นการยกระดับคุณภาพ (Act) ผ่านศักยภาพของชุมชน ด้านผู้นำ (Leader) ด้านกระบวนการเรียนรู้ (Learning) ด้านการบริหารจัดการ (Management) ด้านการปรับประยุกต์/การนำมาใช้ (Apply) และด้านการประสานงานเครือข่ายความร่วมมือ (Networking) โดยมีทุนทางสังคมเป็นฐานซึ่งทุกขบวนการจะถูกขับเคลื่อนให้เกิดผลแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

1. การวิจัยประเมินกระบวนการพัฒนาคุณภาพ PDCA ในการแก้ไขปัญหาความยากจน
2. การวิจัยพัฒนาเพื่อต่อยอดทุนทางสังคมในมิติอื่น ๆ
3. การวิจัยการเมืองผ่านมิติทุนทางสังคม

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับการอุดหนุนงบประมาณจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำหรับทุนสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund) ผู้วิจัยรู้สึกในความกรุณาและขอขอบคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: สภาคาทอริกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา, 2540.
- ชนิษฐา คงรักเกียรติยศ. อัตราความยากจนของประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้นท่ามกลางเศรษฐกิจที่ชะลอตัว. (ออนไลน์). 2563. (อ้างเมื่อ 5 มีนาคม พ.ศ. 2563). จาก <https://www.worldbank.org/th/news/press-release/2020/03/03/thailands-poverty-on-the-rise-amid-slowing-economic-growth>
- ขวัญฤดี สุขศรี และคณะ. กระบวนการสร้างคุณค่าจากทุนทางสังคมวัฒนธรรมสู่การพัฒนาบนความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน ตำบลผาปัง อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, 2562.
- ณดา จันทร์สม. ทุนทางสังคมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. (ออนไลน์). 2564 (อ้างเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2566). จาก <https://thaipublica.org/2022/11/nida-sustainable-move09/>.
- ณัฐชา ผิวเงิน. บทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาข้าว ตำบลปลาข้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554.

- ชนพล สราญจิตร์. “ปัญหาความยากจนในสังคมไทย,” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย. 5, 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2558): 11-21.
- ธีระชัย โสมเกษตริรินทร์. การบริหารงานโครงการสอนซ่อมเสริมโรงเรียนบ้านนาดีทุ่งเจริญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 1. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2550.
- ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2541.
- ปณณพงศ์ วงศ์คณาศรี. ทูทางสังคมกับข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. (ออนไลน์) 2559 (อ้างเมื่อ 3 ธันวาคม 2562). จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/cjwu/article/view/95384>.
- พระปลัดประพจน์ สุภาโต และคณะ. “ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชนวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม,” วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 8, 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2563), 2564.
- มาลี ศรีพรหม และคณะ. การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในจังหวัดสกลนคร. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2565.
- วันชัย ธรรมสัจการ. “ทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเอง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น,” วารสารนาคบุตรปริทัศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. 14, 1 (มกราคม-เมษายน 2565): 22-32.
- วิษุตา วงศ์พานิชย์. การถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนจังหวัดศรีสะเกษ. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2561.
- วิศปต์ย์ ชัยช่วย. “การใช้LINE ของผู้สูงอายุ : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา,” Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. 10, 1 (มกราคม-เมษายน 2560): 905-918.
- พัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), สถาบัน. คู่มือส่งเสริมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2559.
- สุริยะ หาญพิชัย และคณะ. “ยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ,” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. 10, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562): 319-330.
- หน่วยงานบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่. อว.ร่วมกับ 12 หน่วยงาน : จับมือขับเคลื่อนพื้นที่ปฏิบัติการร่วมเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำ. (ออนไลน์) 2564 (อ้างเมื่อ 10 สิงหาคม 2566). จาก https://pmua.or.th/455/?fbclid=IwAR3m3PYDML7PyVfpz1sL9ynT-vYMoKeWJbMWEziR559j_7CqmKNDADg4-3ho
- อุทัย บุญประเสริฐ. การบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน School-Based Management. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- Deming in Mycoted. Plan Do Check Act (PDCA). (Online) (2004). Available <http://www.mycoted.com/creativity/techniques/pdca.php>

